

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Александър Любенов Гънгов, СУ „Св. Климент Охридски“ относно дисертацията на г-н Дмитрий Алексеевич Балаликин „Аподиктичният метод в медицината: неговото приложение в работите на Гален“ за присъждане на образователна и научна степен „Доктор по философия“ по 2.3. „Философия“ (Философия с преподаване на английски език)

Представената дисертация на английски език— *The Apodictic Method in Medicine: It's Application in Galen's Works*—съдържа около 300 стр. по БДС /200 стр. според формата на текста на дисертационния труд/. Към дисертационния труд са прибавени два апендикса, първият от които съдържа списък на трудовете на Гален, публикувани на руски, а вторият—цитатите от работите на античния автор, използвани в дисертацията, на английски и руски език. Библиографията се състои от около 500 заглавия на английски, руски, немски и френски. Дисертацията включва три глави и заключение. Авторефератът е на български език в разширен формат според изискванията на Закона и на Правилника на СУ и се състои от 60 стр. включително библиографията. Дисертантът има над 20 публикации на английски и на руски език по темата на дисертацията, повечето от които са излезли след зачисляването му в „Докторантската програма по философия с преподаване на английски език“ през 2016 г. Г-н Балаликин е съставител на пет-томно издание на основните съчинения на Гален на руски език, с обширни въстъпителни студии към всеки том от самия него. Дисертантът е взел семестриалните курсове, предвидени в индивидуалния му учебен план и носещи 60 ECTS, с отличен успех и по същия начин е положил минимума по специалността и по западен език. Дисертантът е представил декларация, удостоверяваща, че не е ползвал чужди текстове или чужди идеи без позоваване и че настоящата дисертация не е била представяна в други институции. Дисертацията е обсъдена е от катедра „Логика, етика и естетика“ с решение за започване на процедура по публична защита, при което са спазени са всички изисквания за откриване на дадената процедура.

Водещата цел на дисертацията е представянето на философските основания за цялостната теоретико-практическа система на Клавдий Гален, като смисловото ударение е поставено върху разбирането и използването на аподиктичния метод. Дисертантът ясно посочва, че неговата концепция за аподиктичния метод в античната медицина се състои в разбирането за „комбинация от прилагането на анатомични дисекции, физиологични експерименти, рационалната доктрина на общата патология и клинична систематика.“¹ Като дипломиран медик и изтъкнат историк на медицината, г-н Балаликин в съвършенство се справя с медицинската страна на трудовете на Гален. Моето внимание ще бъде насочено към философските идеи на античния лекар в интерпретация на дисертанта и значението им за медицината, което се изтъква в дисертацията. Ще се съсредоточа върху „рационалната доктрина на общата патология и клинична систематика.“

Дисертантът проследява онтологичните, епистемологичните, логическите и натурфилософските концепции на Платон, Аристотел, Анаксагор, Емпедокъл, Стоицизма /главно в лицето на Хризип/ и на античния атомизъм като източници на философските възгледи на Гален /или като философски идеи, които Гален не приема и на които се противопоставя/, както и тяхното определящо влияние върху неговите теоретико-медицински понятия и клинични постановки. Г-н Балаликин обръща специално внимание на понятията „ейдос“, „лектон“, „ентелехия“, „каталептична представа“, а също на Аристотелевата концепция за четирите типа причини. Разглежда различните типове доказателства, познати в античността: аподиктично, призвано да се използва за достигане до истината; диалектическо, целящо правдоподобни заключения, служещи като хипотези за по-нататъшни търсения в името на истината или за дидактически и други практически цели, включително за убеждаване на събеседниците; реторическо, посветено на убеждаването; и софистическо, стремящо се към победа в

---

¹ Д. А. Балаликин, Автореферат към дисертация „Аподиктичният метод в медицината: неговото приложение в работите на Гален“ за присъждане на образователна и научна степен „Доктор по философия“, София, 2019 г., с. 46.

спора на всяка цена, дори със средствата на манипулация и преднамерено подвеждане. Във връзка с аподиктичния метод се изтъква Аристотелевия категоричен силогизъм, а относно диалектичния метод—стоическия условен силогизъм. Авторът поставя в центъра на изследването си на прехода от философски тези към медицински заключения античното натурфилософско разбиране на трите тетради, което се приема и защитава от редица мислители в античността: четирите елемента—земя, огън, въздух и вода; четирите течности—кръв, флегма, бяла и черна жлъчка; и трите субстанции—топло, студено, сухо и влажно. В дисертацията се анализира фундаменталното натурфилософско и медицинско значение на равновесието и нарушаване на равновесието между членовете на тетрадите. Равновесието и неговото нарушаване се проследяват като неотделими от учението за хомеомериите с оглед на това, което на съвременен медицински език в определена степен би съответствало на нозологията, етиологията, патогенезата, терапията и прогнозата. Не на последно място се подчертава важноста на Платоновото деление на трите части на душата за разбирането на причинността в медицината, класификацията на заболяванията, контрола, осъществяван от висшата рационална и безсмъртна част на душата върху здравословните и болестните състояния на тялото, както и на единния произход на соматичните и душевните болести.

Г-н Балаликин успява да структурира и проведе изследването си с оглед именно на решаващото влияние на богатия набор от философски идеи през класическата античност и периода на елинизма върху медицинската теория и клинична практика на Гален, а не се поддава на съблазънта да интерпретира тезите на античния лекар единствено от гледна точка на съвременната медицина или път в контекста на развитието на античната медицина, но безотносително към такава привидно далечна и странична област, каквато е античната философия. Дисертантът разкрива формирането на онтологията на здравето и заболяванията въз основа на принципа за равновесието между четирите тетради и неговото нарушаване, а също така чрез принципа на

хомеомериите, като определящи строежа на макро- и микрокосмоса. От тези принципи зависи количественото понятие за здравословно и болестно състояние, както и наличието на степени на здраве и болест. Хомеомериите определят анатомичния строеж на човешкото тяло, където са налице прости хомеомерийни образувания—тъкани и сложни не- хомеомерийни—органи. Провеждайки онтологичната линия на разсъждение, г-н Балаликин нееднократно подчертава, че тези принципи позволяват на Гален да очертае концепцията си за обща патология и да извърши класификация на болестите. Дисертантът убедително показва, че разбирането на Гален за причините на заболяванията тръгва от същата онтологична основа. Въпреки че при античния автор не би могло да се говори за етиология в съвременен смисъл на термина, тъй като в класификацията на причините при него има тенденция за универсализация, докато под етиология се имат пред вид конкретните причини за патология в рамките на определена нозологична единица, разбирането на Гален за причините на заболяванията му позволява да настоява за провеждане на лечение, насочено към отстраняване на причините на патологията /днес известно като етиологично лечение/, а не просто към премахване на симптомите. На нивото на медицинската каузалност, дисертантът се спира на четирите вида причини при Аристотел, показва как те са преобразувани при античния медик и най-вече обсъжда финалната причина, която при Гален се проявява като телеология на функцията на даден орган или на организма като цяло. Учението за телеологията, неотделимо от принципа на равновесието при трите тетради и принципа на хомеомериите, е главното основание за отхвърлянето от Гален на обяснението на лекарите-методисти относно причините на заболяването. Твърдението на лекарите-методисти, които са възприели онтологията на античния атомизъм, че общата патология се дължи на запушени пори в дадена част на тялото, е неприемлива за него като последовател на Платон и Аристотел, защото механиката на атомизма не съответства на телеологията на функцията, присъща на организма както при здравословно, така и при болестно състояние. Г-н Балаликин разяснява, че принципът на телеологията не трябва да се смесва със стоическия детерминизъм на лекарите-

емпиристи, който се определя от сляпата съдба и е напълно извън рационален контрол. По този начин дисертантът недвусмислено показва как философски предпоставки на нивото на онтологията задават разбирането на Гален за медицинската причинност. В дисертацията се изяснява, че и механизмите на заболяванията—патогенезата—зависят от същите онтологични доводи.

Централните понятия на Платоновата и съответно на Аристотелевата онтология и епистемология—„ейдосът“ и „ентелехията“—според г-н Балаликин стават решаващи за формирането на аподиктичния метод при Гален. Създаването и функционирането на сетивния свят по модел на несетивния ейдос, гарантиращ реализацията в сетивния свят на определени закономерности, познаваеми от човешкия ум, предоставя на Гален възможност за следване в медицинската теория и практика на метод, основан на познаваема необходимост. Осъществимостта на аподиктичния метод се усилва от Аристотелевата ентелехия, чрез която се обосновават телеологичните изменения както в здравия човек, така и в болния, а също така и в състоянията на човека, намиращи се между здраве и заболяване. Дисертантът показва защо, критикуваните от Гален лекари-емпиристи, следващи стоическия възглед за „лектона“ се придържат към ситуативно разбиране за заболяванията и не могат да възприемат аподиктичния метод, довеждащ до необходими заключения, а са принудени да разчитат на диалектически метод, който не предоставя нещо повече от вероятностни заключения. Стоическият лектон няма онтологичен статут на необходимост, за разлика от ейдоса и ентелехията, тъй като няма материален характер, а за стоиците това е равностойно на липса и на реалност. Това означава, че наблюденията на дадено заболяване—поставянето на диагноза, както и решенията за неговото лечение, представляват лектони с вероятно значение. Оттук следва неприемането по принцип на теоретични обосновки, подценяване на медицинската причинност и незаинтересованост към механизма на заболяванията при лекарите-емпиристи. Освен това, тези философски основания ограничават техните диагностични и терапевтични действия до справяне с патологични симптоми с

помощта на собствен опит, придобит при подобни ситуации, и опита на техни колеги, които се прилагат в зависимост от наличните фармакологични и диетични средства, доказали своя ефект при подобна симптоматика. Тук дисертантът много прозорливо забелязва една съществена диалектическа особеност /„диалектическа“ не в смисъл на античната диалектика, а на Хегеловата спекулативна диалектика/, според която лекарите-емпиристи, отричайки възможността за познаване на общите принципи, не са способни да прилагат индивидуализирано лечение, а неминуемо се заплитат в повтарящи се схеми. Г-н Балаликин интуитивно и напълно оправдано схваща, че тази парадоксална ситуация изразява факта на преминаване на едностранчиви разсъдъчни тези в тяхната противоположност. Лекарите-емпиристи, следващи догматично едностранчиви постановки на стоицизма и настояващи на значимостта само на дадената единична ситуация на заболяване, допускат непреодолима пропаст между единично и общо, с което изпадат в безжизненото обобщаване на схематизма. Подходът на Гален, основан на Платоново-Аристотелевите философски възгледи, безпрепятствено преодолява разсъдъчната едностранчивост и се издига на нивото разумната спекулативна диалектичност като схваща единството на единично, частно и общо. Единичните симптоми на дадения пациент се проявяват в неотделимо и индивидуализирано единство с общите и необходими особености на даденото заболяване /според съвременната терминология на „нозологичната единица“/ и по този начин формират частния вид на заболяването у конкретния пациент. Интерпретацията на схематизма при лечението у лекарите-емпиристи, доказва, че допускането и познаването на общи особености на заболяванията и на тяхното лечение не възпрепятства, а, напротив, подпомага прилагането на индивидуален подход при диагностиката и лечението.

Г-н Балаликин се спира и на чисто логическа проблематика при изложението на аподикитичния метод на Гален. Той обръща внимание, че Гален се придържа към извършване на необходими изводи чрез категоричен силогизъм, предоставящи истинно

знание, докато лекарите-емпиристи, в съответствие с разбирането си за вероятно и само правдоподобно знание използват условен силогизъм. Дисертантът е напълно прав, че и в двете форми на условния силогизъм—чист условен силогизъм и условно-категоричен силогизъм—е налице елемент на хипотетичност, който придава известна вероятност на полученото заключение. От друга страна, обаче, трябва да се има пред вид, че самият извод на този тип силогизъм дава напълно необходими заключения. Двете форми на извода са известни като *модус поненс* и *модус толенс*, и са уважавани както в традиционната формална логика, така и в съвременния ѝ символен вариант. Освен това, категоричността на предпоставките на едноименния силогизъм не съвпада задължително с тяхната истинност и оставя място за определена доза вероятност. Известни са разсъжденията на Аристотел, че до средния термин на категоричния силогизъм се достига с диалектическите средства на изкуството на топиките. Истинността на категоричния силогизъм /не просто логическата правилност/ се носи не само от формалните закономерности на този тип извод, а от цялостния контекст, в който той се извършва. По същия начин, вероятността на условния силогизъм /отново, не просто логическата правилност/ зависи от контекста на неговото приложение. Тук не е за пренебрегване практическата надеждност на отрицателния модус на условно-категоричния силогизъм—*модус толенс*—в клиничната практика. В процеса на диференциалната диагностика се изключват заболявания с подобна симптоматика, за да се стигне до действителното/те заболяване/ия. Изключването се извършва по метода на *модус поненс*, като липсата на симптом/признак логически води до липса на съответното заболяване. От гледна точка на логическата правилност това е напълно необходимо валиден извод. В медицинската практика той превъзхожда положителния *модус поненс*, при който изводът се движи от наличието на причината към наличието на самото заболяване—наличието на необходимата причина за едно заболяване, все още може да не доведе до него, ако не е налице и достатъчна причина. Все пак, когато обсъждаме необходимата валидност на изключващият *модус толенс*, не трябва да забравяме, че в диагностичната практика е обикновена очевидност липсата на

симптом/признак, когато не става дума за патогномичен симптом/признак, да не гарантира липсата на търсеното заболяване. Това означава, че решението за изключването или наличието на заболяването надхвърля логическата необходимост, но това съвсем не означава, както дисертантът ясно показва, че даденото решение не се подчинява на аподиктичния метод.

В заключение искам да отбележа, че настоящият дисертационен труд напълно убедително представя философските основания при формирането на аподиктичния метод в съчиненията на Гален и очертава този метод като израз на нов тип рационалност в областта на медицината през епохата на елинизма,² с което дисертантът осъществява главната цел, която си поставя. Смятам, че дисертационният труд на Дмитрий Балаликин е принос към световната литература в областта на философския анализ на съчиненията на Гален, така че работата дори надхвърля изискванията за присъждане на образователна и научна степен „Доктор по философия“ по 2.3. „Философия“ (Философия с преподаване на английски език). Убедено ще гласувам за присъждането на тази степен на дисертанта.

02.06.2019 г.

Подготвил становището:

/проф. д-р Александър Л. Гънгов/

---

² D. A. Balalykin, *The Apodictic Method in Medicine: It's Application in Galen's Works*, Ph.D. dissertation, Sofia, 2019, 186.